

Les estratègies de la memòria: M. Àngels Anglada i Vilamacolum

Per FRANCESCA ROMANA UCCELLA

Amb aquest breu escrit voldria explicar l'estat de la meua recerca sobre la relació entre M. Àngels Anglada i els seus llocs d'inspiració, concentrats majoritàriament en el territori de l'Alt Empordà en què l'escriptora situa l'acció dels seus personatges.

He volgut estudiar aquesta relació no solament des d'un punt de vista biogràfic o literari, sinó també des d'aquell de l'antropologia literària, estudiant com aquesta relació s'hi origina i com es va sedimentant o transformant amb el pas del temps.

Aquest punt de vista particular deriva de la meua formació antropològica que, unida a un interès per la literatura, m'ha permès desenvolupar anteriorment dos treballs: un sobre Carlo Levi, escriptor italià, i un altre sobre Mercè Rodoreda. D'aquesta manera m'he apropiat a l'estudi dels textos literaris entesos com a eines per investigar sobre diferents temes, entre els quals m'interessen en particular aquells de la memòria col·lectiva i de la identitat.

De fet, dedicant-me a l'estudi de la relació entre literatura i territori, considero la producció literària com una forma d'expressió particular que contribueix a preservar la memòria i a construir i reforçar la identitat d'una determinada comunitat o grup social.⁽¹⁾

El meu interès, en aquest cas, es concreta en l'anàlisi de la influència que gran part de l'obra de M. Àngels Anglada exerceix sobre la formació d'una memòria comuna per als habitants de l'Alt Empordà, memòria que constitueix un element fonamental del procés de creació i consolidació d'una identitat compartida per la gent que viu en aquest territori.

La investigació per tant se centra en l'estudi de com tots els esdeveniments narrats per l'escriptora, i fortament relacionats amb l'espai geogràfic considerat, contribueixen a la constitució d'aquesta identitat.

1. CANDAU, J., *Antropología de la memoria*, Ediciones Nueva Visión, Buenos Aires, 2002, pàg. 111.

Una identitat comuna que es forma amb el pas del temps, a través de mecanismes en contínua elaboració i gràcies a la manipulació d'elements de caràcter simbòlic, com poden ser alguns llocs específics, *sobre* els quals es recolzen les narracions de l'escriptora i els relats dels informants, espais definibles com *llocs de la memòria*.

M. Àngels Anglada es relaciona, a través de les seves novel·les, amb llocs identificables i reals –Vilamacolum, el Parc dels Aiguamolls, Figueres, entre altres– on sobreviu el seu record i existeixen persones o entitats que s'ocupen de la conservació del patrimoni que ella va deixar.

Els indrets sobre els quals concentro principalment la meua recerca són el poble de Vilamacolum, on s'ambienta una de les novel·les més conegudes de M. Àngels Anglada, *Les closes* (Premi Josep Pla 1978) i l'àrea on sorgeix el Parc dels Aiguamolls de l'Empordà, zona de llacunes la conservació de les quals ha estat possible gràcies també al suport incondicional de l'autora.

Penso que aquests llocs es poden considerar com a llocs de memòria i que és interessant entendre com avui en dia es viuen aquests espais en relació amb els esdeveniments històrics, socials i polítics que hi ha tingut lloc.

Considerant el caràcter principalment agrícola de Vilamacolum i la complicada història que ha portat a la constitució del Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà, es poden *llegir* respectivament el poble i la reserva usant diferents codis útils per desxifrar la complexitat que es pot originar gràcies a una superposició de literatura, espai i vida quotidiana.

La recerca es desenvolupa seguint dues línies. La primera se centra en la memòria relativa a l'escriptora i a les narracions que posen de manifest la relació d'aquesta amb l'ambient i la població de l'Alt Empordà; la segona se centra en verificar si l'obra de M. Àngels Anglada –fent referència sobretot a *Les closes* i a la producció poètica– es considera com a representativa d'una època important del territori estudiat i de la seva història.

Encara que la recerca es desenvolupi als dos llocs –el poble i el parc– en aquesta fase centraré la meua atenció sobre la situació de Vilamacolum en relació amb *Les closes*, fent algunes consideracions relacionades amb un primer apropament al treball del camp.

Pel que fa a la memòria històrica, la meua intenció és poder identificar quins són els esdeveniments que, a través de la novel·la *Les closes*, han quedat com a fets memorables per a la història de la zona i com aquests s'han mantingut en els espais identificats des dels informants com a representatius amb aquesta finalitat.

La meua hipòtesi és que alguns dels llocs citats en el text funcionen com a *activadors de memòria* per als qui coneixen els fets que es relaten a *Les closes*, que n'han sentit parlar i que en els mateixos indrets es percebi també el record relatiu a l'autora.

Vull comprendre com els habitants d'aquesta zona de l'Alt Empordà relacionen les distintes formes de *recordar* història –macro i microhistòria– a través de la producció literària de M. Àngels Anglada i com identifiquen els *llocs de la memòria*.

Per major claredat m'agradaria explicar els motius que han contribuït a la creació de la relació entre M. Àngels Anglada i Vilamacolum.

El poble de Vilamacolum és el centre agrícola on es desenvolupa l'acció de *Les closes*, lloc en el qual la presència de l'autora es veu reforçada en la seva significació per l'existència de la casa pairal de la família del seu marit –en la qual es conserva encara una part important de la *memòria local*– i per la presència de la tomba d'Anglada en el petit cementiri del poble.

La relació que existeix entre M. Àngels Anglada i Vilamacolum s'ha pogut desenvolupar perquè el seu marit formava part d'una família de terratinents. Jordi Geli era el besnét de Dolors Batlle –en el llibre Dolors Canals– protagonista de la novel·la *Les closes* i de la qual es reconstrueixen les tristes vicissituds jurídiques, successives a l'assassinat del seu marit.

Com és evident gràcies a les informacions conservades a l'arxiu parroquial de Vilamacolum, la presència de la família Geli en el poble és molt antiga. En aquests documents parroquials, citats en un escrit del mateix Jordi Geli, *Inventari i notes dels llibres existents a l'arxiu parroquial de Vilamacolum* (editat a Figueres el 1991), els Geli apareixen l'any 1737 i el 1754 apareix també una tal Chatarina Geli i Moragas, cognom molt semblant a aquell escollit per M. Àngels Anglada per Tomàs Moragues, marit de Dolors Canals, protagonista de *Les closes*.

Segurament Jordi Geli va contribuir amb un cert pes a alimentar l'amor que M. Àngels Anglada va desenvolupar pel territori de Vilamacolum, per la seva història, per les vivències de la família, per les closes que circumden el poblet, amb els seus colors i les seves olors.

El mateix Jordi va interessar-se per la història del poble, interès testimoniats per altres escrits que acompanyen aquell que he citat abans, *Notes històriques sobre Vilamacolum* i *Els orígens de Vilamacolum*, en els quals ordena les poques informacions disponibles sobre la història del poble.

M. Àngels i Jordi experimentaven la mateixa passió pels antics lligalls conservats en la gran casa de Vilamacolum on passaven llargues temporades, sobretot a l'estiu. Aquesta passió va motivar Anglada a cercar entre vells papers fins a trobar el material amb el qual va reconstruir els fets familiars, com ella mateixa conta:

Molts estius passo uns quants dies endreçant vells papers i ordenant l'arxiu de Les Closes, és a dir, de can Geli de Vilamacolum, a l'Empordà. Sembla que un imant m'atregui cap als antics lligalls, les escriptures amb paper segellat més "modernes", els plec de cartes dels besavis, les llibretes on cada hereu anotava any rere any "los grans collits en l'anyada" i els llibres més antics de capbreus de Sant Quirze de Colera, començant pels de bella escriptura gòtica...

Per això, entre els contes on he deixat lliure el vol de la imaginació, s'ha escapolit de l'arxiu i s'hi ha ficat, com el peixet de plata entre els papers, un relat ben històric, arrelat a la vida quotidiana d'un vell casal empordanès ...⁽²⁾

La família Geli era propietària d'una gran part del poble i dels seus afores. Per aquest motiu els habitants de Vilamacolum la van considerar, al llarg de molts anys, com un referent pel que fa a les relacions econòmiques, personals i polítiques.

2. ANGLADA, M.A., "Els maldecaps de Pere Geli", dins *L'àngel*, Editorial Empúries, Barcelona, 2000.

A Vilamacolum, més que investigar sobre la relació entre l'escriptora i els llocs, m'agradaria entendre quin és el lligam que els habitants estableixen amb els indrets en els quals M. Àngels Anglada fixa les seves narracions (per exemple la casa, les closes, l'església) i on va viure les seves llargues estades al poble.

A través d'aquesta doble relació –autora/llocs d'inspiració i llocs d'inspiració/habitants de Vilamacolum– m'agradaria entendre si, i sobretot de quina manera, *Les closes* i els seus llocs es consideren representatius d'una època dominada per importants canvis polítics, econòmics i socials. La narració de *Les closes* comprèn un període que va més o menys des de 1866 fins a 1927, any en què es desenvolupen les vivències de la protagonista.

També serà interessant veure com l'actual administració del poble treballa amb la memòria de l'escriptora per avantatge de la comunitat i per contribuir –encara que de manera no sempre conscient– a la creació d'una memòria compartida.

Per la recerca estic utilitzant les eines pròpies de l'antropologia, és a dir, fonamentalment, *l'observació participant* i *les entrevistes*.

Però la fase que ha precedit aquella del treball de camp ha estat –i és, permanentment– aquella de documentació i de lectura, fase indispensable per poder conèixer l'autora i el seu context, per identificar els llocs que s'han utilitzat com a font d'inspiració i conèixer-los en profunditat, fins arribar al punt de reconstruir la seva personal geografia literària.

El bagatge adquirit d'aquesta manera es va enriquint gradualment gràcies a les entrevistes fetes a Vilamacolum, o relativament a Vilamacolum, que fins ara són unes quinze.

Totes tenen una sèrie de preguntes que apunten als meus principals objectius, però he fet també algunes demandes que consideren la relació que cadascun dels entrevistats té o tenia amb l'escriptora i el seu territori.

Per a aquests col·loquis he pensat concentrar la meva atenció sobre uns testimonis concrets: els que han pogut contar-me les experiències personals relatives als arguments estudiats; els que conserven records inherents als períodes més significatius relacionats amb l'espai i la seva història; els que han escoltat narracions o que es dediquen a recuperar la memòria –històrica o no– i el patrimoni local, com a personatge clau de les associacions o institucions i els veïns del poble.

Les entrevistes fetes fins ara les he pogut fer gràcies a la disponibilitat d'alguns veïns de Vilamacolum, d'antics amics de l'escriptora i del seu marit, dels propietaris de les botigues del poble i han estat acompanyades per col·loquis amb els administradors, amb les mestres de la petita escola i per les precioses conversacions amb Rosa i Mariona, filles de M. Àngels Anglada i amb les seves famílies.

Però igualment, considerat el número limitat de les entrevistes fetes, encara no tinc un quadre satisfactori respecte als temes investigats, però igualment les dades recollides em poden suggerir algunes línies guia.

Respecte a la figura de M. Àngels Anglada, les persones entrevistades concorden en descriure-la com una persona benèvola, amable, sempre

disponible i atenta a les exigències dels altres. El seu record és molt viu en la memòria d'aquells que la coneixien, abans que com escriptora, com la senyora Anglada, dona de Jordi Geli, la família del qual posseïa la majoria de les terres al voltant de Vilamacolum, terres de les quals vivia la quasi totalitat dels seus habitants.

Deixant de banda els records més personals i emotius, és interessant reflexionar sobre alguns punts. He pogut constatar que després de la publicació de *Les closes* alguns entrevistats han manifestat un renovat interès en conèixer la història relativa als anys en els quals es desenvoluparen les vivències de la protagonista, Dolors Canals/Batlle.

De les respostes a les meves preguntes relatives als fets que els habitants de Vilamacolum consideren importants per a la col·lectivitat, han sorgit indicacions relatives a la importància de la presència de M. Àngels Anglada i del seu marit en el poble i de la seva ajuda pràctica en moments políticament difícils.

Un altre aspecte evidenciat en els col·loquis amb els informants és aquell relacionat amb la importància de la família Geli-Anglada en l'economia de Vilamacolum.

Totes aquestes dades relacionades a la presència de la família Geli-Anglada porten a crear una imatge de l'escriptora molt positiva, també per a aquells que, per circumstàncies o per edat, no han pogut conèixer-la.

És per aquest motiu que l'únic acte organitzat en record de l'escriptora (un any després de la seva mort), durant el qual Josep Tero va cantar alguns dels seus poemes musicats, va suscitar tanta commoció i va comptar amb la participació de tot el poble.

Els llocs més relacionats amb la presència d'Anglada en el poble són sens dubte la casa, les closes i els camps. En canvi quasi no es parla del cementiri, on descansa el seu cos, per voluntat del destí i de la família, al costat de la protagonista de *Les closes*.

A través de les narracions que s'assenten en aquestos llocs, l'autora sembla completament assimilada a la gent del poble, considerada filla de Vilamacolum, tot i que no va néixer allí.

Així doncs els elements més destacats fins ara són: estimular una nova lectura literària del poble –i, en alguns casos, la relectura de l'obra–, fomentar l'interès per la profundització del coneixement històric de Vilamacolum (gràcies també a una renovada comunicació entre generacions), la importància de la presència de l'escriptora en el poble pel que fa a la política i l'economia local; tots ells elements que finalment concorren a la creació de la imatge de l'autora.

Continuaré el meu treball de camp amb entrevistes a altres habitants de Vilamacolum, a persones que no viuen en el poble, però que tenen i tenien una relació amb l'escriptora i coneixien les característiques del seu lligam amb el territori i els administradors.

Per arribar a individualitzar elements que puguin ajudar a entendre quin és el paper que juga aquest lligam entre literatura i llocs d'inspiració a l'hora de contribuir a la construcció d'una memòria comuna, base per a una identitat compartida, falta encara temps i treball de camp. Precisament els punts senyalitzats fins aquest moment tracen un dels possibles camins.